

JADWIGA ODORZYŃSKA-KONDEK

IBRKK — Warszawa

Upadłość konsumencka w świetle wybranych przepisów prawnych

Przepisy prawne regulujące postępowanie upadłościowe wobec konsumentów są egzemplifikacją trzech podstawowych modeli traktowania problemu upadłości:

- 1) **model liberalny** — występuje przede wszystkim w państwach anglosaskich (Wielka Brytania, USA), a także m.in. w Rosji i Holandii; w modelu tym zwraca się przede wszystkim uwagę na znaczną ochronę dochodów uzyskiwanych przez dłużnika, a oddłużenie następuje często z urzędu i w szerokim zakresie; jednym z ważnych celów jest zapewnienie dłużnikowi możliwości „nowego, czystego startu” (w najszerszym zakresie chroni dłużnika regulacja amerykańska);
- 2) **model umiarkowany** — reprezentowany przez kraje niemieckojęzyczne (Niemcy, Austria), kraje skandynawskie oraz m.in. Francję, Hiszpanię, Japonię; w modelu tym postępowanie upadłościowe jest wszczynane na wniosek dłużnika na podstawie ściśle określonych warunków mających z reguły charakter restrykcyjny;
- 3) **model konserwatywny** — przyjęty w Czechach, Chile i Egipcie; zakłada brak możliwości oddłużenia konsumenckiego i jest nastawiony na uznanie zasady, że mechanizm upadłości powinien służyć wyłącznie interesom wierzyciela.

Regulacje amerykańskie

W USA ustawa upadłościowa dotycząca konsumentów została wprowadzona w 1978 r. i zastąpiła regulację z 1898 r. Wyprzedziła ustawodawców europejskich i miała istotny wpływ na kształt przepisów tworzonych w Europie. Podstawowa różnica dotyczy założeń, zwłaszcza dotyczących wymagań stawianych konsumentom, aby mogli się poddać procedurze upadłościowej. Zasadą ustawy amerykańskiej jest stworzenie prawa przyjaznego dłużnikowi (konsumentowi), a więc obowiązuje postulat, że „każdy, kto znajdzie się w trudnej sytuacji finansowej, powinien mieć możliwość podjęcia ponownej próby zdobycia majątku (tzw. *fresh start*) (...) ...postępowanie upadłościowe powinno służyć urzeczywistnieniu przysługującego każdemu zadłużonemu prawa do uwolnienia się z długów”¹. Regulacja amerykańska nie stawia jako warunku przystąpienia do procedury oddłużeniowej wymogu, aby konsument miał majątek wystarczający na pokrycie kosztów postępowania. Konsument ma prawo wyboru postępowania: likwidacyjnego lub ugodowego, choć dłużnicy nieposiadający dużego majątku, ale mający znaczne dochody, nie mogą wnioskować o otwarcie postępowania likwidacyjnego, ale tylko ugodowego. Większość dłużników wybiera postępowanie likwidacyjne, które polega na likwidacji masy upadłościowej (pozostawiając minimum egzystencjalne) przez syndyka, a środki uzyskane z jego sprzedaży zostają podzielone między wierzycieli. Jeśli nie uda się zaspokoić wszystkich wierzytelności, konsument zostaje z nich zwolniony, chyba że nie podporządkuje się postanowieniom sądu i będzie działał na szkodę wierzycieli. Zwolnieniom nie podlegają też zobowiązania podatkowe i celne, zobowiązania nie ujęte we wcześniejszym spisie, ustawowe zobowiązania alimentacyjne, roszczenia odszkodowawcze, kredyty studenckie oraz dotyczące luksusowych towarów i usług. Raz przyznane zwolnienie z długów nie może być powtórzone wcześniej niż za 7 lat.

¹ P. Tereszkiewicz, *Postępowanie upadłościowe i oddłużeniowe dla konsumentów w Stanach Zjednoczonych i w niektórych krajach europejskich (część I)*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2000, nr 1–2.

Postępowanie ugodowe jest bardziej atrakcyjne dla dłużnika, ponieważ pozwala na uniknięcie likwidacji majątku w zamian za przekazywanie wierzycielom określonej części swoich dochodów bieżących. Zapewnia mu też źródło utrzymania, ponieważ odpowiednia część jego dochodów jest wyłączona spod dostępu wierzycieli. W regulacji amerykańskiej z postępowania takiego mogą korzystać również osoby prowadzące drobną działalność gospodarczą, pod warunkiem że wysokość ich długów nie przekracza określonych granic. Wniosek o wszczęcie postępowania może złożyć tylko dłużnik (wierzyciele nie są do tego uprawnieni), przedkładając listę wierzycieli, spis majątku oraz oświadczenie o swoich dochodach i wydatkach. Występuje tu istotna różnica w porównaniu z prawem europejskim, ponieważ w przypadku konsumenta amerykańskiego nie musi występować niewypłacalność dłużnika. Wraz z wnioskiem o wszczęcie postępowania oddłużeniowego konsument musi przedstawić plan zawierający propozycję zwolnienia go z długów, a sąd musi ten plan zatwierdzić. Po przedstawieniu planu przez dłużnika, na wniosek sądu upadłościowego, zostaje wyznaczony termin zgłaszania ewentualnych zarzutów wobec planu. O zasadności zarzutów rozstrzyga sąd po wysłuchaniu dłużnika i wierzyciela. Zatwierdzenie planu oddłużenia przez sąd upadłościowy powoduje, że wszyscy wierzyciele są nim związani, jeśli zaś sąd odmówi zatwierdzenia planu, dłużnik ma szansę przedłożyć nowy plan, jeśli i ten zostanie odrzucony, sąd wszczyna postępowanie likwidacyjne. W postępowaniu ugodowym po wypełnieniu przez dłużnika wszystkich określonych w planie zobowiązań następuje zwolnienie z pozostałych długów i — w odróżnieniu od postępowania likwidacyjnego — dotyczy to również zobowiązań podatkowych.

Regulacje europejskie

W Dyrektywach Rady Europejskiej problematyka ochrony konsumentów w zakresie prawa upadłościowego nie została dotychczas unormowana, co oznacza, że państwa Wspólnoty, które ustanowiły regulacje upadłościowe dla konsumentów, nie musiały się kierować żadnym minimalnym standardem ochrony, który musiałby być przez to prawo spełniony. Należy jednak zaznaczyć, że preambuła do rozporządzenia Rady Unii Europejskiej nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego stanowi, że „niniejsze rozporządzenie powinno znaleźć zastosowanie do wszystkich postępowań upadłościowych, niezależnie od tego, czy dłużnik jest osobą fizyczną czy też osobą prawną, przedsiębiorcą czy osobą nie wykonującą działalności gospodarczej”. W istocie w zakresie upadłości konsumenckiej istnieje częściowa harmonizacja prawa wspólnotowego. Tworzenie bardziej szczegółowych regulacji w tym zakresie w prawie unijnym napotyka bariery związane ze znacznymi różnicami występującymi między krajami członkowskimi i dotyczącymi: poziomu dobrobytu w poszczególnych krajach Unii, sposobów regulacji rynku kredytu konsumenckiego oraz systemów zabezpieczenia społecznego².

Prawo upadłościowe w Austrii i w Niemczech

W Austrii przepisy upadłościowe dla konsumentów weszły do systemu prawnego w 1995 r. Prawo to jest uregulowane, łącznie z innymi rodzajami postępowań, w Cesarskim Rozporządzeniu z dnia 10 grudnia 1914 r. o wprowadzeniu prawa upadłościowego i układowego i do tej właśnie ustawy zostało wprowadzone nowelą z 1993 r., która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1995 r. Postępowanie jest przeznaczone dla osób fizycznych niezależnie od tego, czy są tylko konsumentami, czy też prowadzą działalność gospodarczą. Sprawy te są

² S. Gurgul, *Postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 10.

różnicowane w zakresie właściwości rzeczowej sądów — dla postępowań upadłościowych konsumentów właściwe są jedynie sądy okręgowe, a postępowanie przed nimi to „postępowanie regulacji długów”. Dla postępowań upadłościowych przedsiębiorstw właściwe są sądy krajowe. Postępowania upadłościowe konsumentów prowadzi referendarze sądowi, zakres czynności sędziów w tych sprawach dotyczy jedynie orzekania o oddłużeniu konsumentów i postanowień o ukończeniu postępowań oraz prowadzenia postępowań w przypadkach, gdy wysokość pasywów dłużnika jest bardzo wysoka i przekracza wyznaczoną granicę. Tak skonstruowane zasady mają na celu mniejsze obciążanie wymiaru sprawiedliwości. Celem postępowania oddłużeniowego jest doprowadzenie do uwolnienia konsumenta z długów, z równoczesnym umożliwieniem wierzycielom uzyskania spłaty części przysługujących im wierzytelności.

Podstawową zasadą otwierającą dostęp konsumenta do postępowania upadłościowego jest posiadanie wystarczającego majątku na zaspokojenie kosztów tego postępowania. Dodatkowo wyznaczono warunki pozwalające na ogłoszenie upadłości w przypadku nieposiadania odpowiednich do kosztów postępowania środków. Dłużnik musi wówczas podjąć próbę pozasądowej ugody z wierzycielami i może to zrobić z pomocą instytucji doradczych dla dłużników lub stowarzyszeń ochrony wierzycieli. Niepowodzenie takiej ugody, jeśli jest ona prowadzona z należytą starannością, uprawnia do złożenia wniosku o wszczęcie postępowania upadłościowego. Kolejny warunek dotyczy obowiązku złożenia do sądu spisu majątku wraz z informacją o czynnościach dokonywanych z tym majątkiem w ciągu ostatnich 2 lat oraz złożenia planu spłaty długów. Następnie dłużnik składa wniosek o wszczęcie postępowania oddłużeniowego. W konsumenckim postępowaniu upadłościowym zarząd nad majątkiem sprawuje (w odróżnieniu od postępowania dla przedsiębiorców) dłużnik za zgodą sądu, co ma na celu obniżenie kosztów działania syndyka. Istnieją jednak warunki, w których dłużnik nie może sprawować zarządu. Dzieje się tak wtedy, kiedy istnieją wątpliwości co do stosunków majątkowych konsumenta, jest wielu wierzycieli, długi są w znacznej wysokości oraz istnieje uzasadnione podejrzenie, że w trakcie sprawowanego zarządu wierzyciele mogą zostać pokrzywdzeni.

Plan spłaty w regulacji austriackiej jest dokonywany w sytuacji, gdy wierzyciele odrzucają proponowaną przez dłużnika ugodę lub gdy dłużnik nie dysponuje żadnym majątkiem. W tej sytuacji plan spłaty jest rodzajem przymusowej ugody i pełni funkcję propozycji spłaty wierzytelności ze strony dłużnika. W przeciwieństwie do ustawy amerykańskiej, gdzie mamy do czynienia z możliwością zwolnienia dłużnika z pozostałych długów już po przeprowadzeniu postępowania upadłościowego, w Austrii jest przewidziany okres 7 lat, w którym dłużnik obciążony określonymi powinnościami musi podejmować starania o obniżenie zadłużenia. Przez ten czas jest też obowiązany do przelewania ulegających zajęciu części swoich zarobków do powołanego sędownie powiernika. Wydając postanowienie o ukończeniu postępowania oddłużeniowego, sąd jednocześnie zwalnia dłużnika z niespłaconych przez niego długów. Zwolnienie to jednak nie obejmuje zobowiązań, które powstały w wyniku umyślnie popełnionych czynów niedozwolonych oraz ze zobowiązań, które nie zostały ujęte w postępowaniu z winy dłużnika.

Niemiecka reforma prawa upadłościowego wprowadziła w życie ustawę „Prawo o niewypłacalności”, obowiązującą od dnia 1 stycznia 1999 r. Inaczej niż w prawie austriackim, regulacją tą zostali objęci tylko konsumenci, ale definicja konsumenta, oprócz określenia, że jest to osoba fizyczna, która nie prowadzi żadnej bądź tylko ograniczoną samodzielną działalność gospodarczą, wyjaśnia jednocześnie, „że działalność gospodarcza jest ograniczona, jeśli z uwagi na jej rodzaj i wielkość nie wymaga ona przedsiębiorstwa zorganizowanego w sposób kupiecki”³. W pojęciu „konsument” mieszczą się również pracownicy, bezrobotni, wolne zawody oraz drobni przedsiębiorcy. Również w odróżnieniu od ustawy austriackiej, prawo niemieckie nie wyznacza sądu właściwego ds. upadłości konsumenckiej — sądami właściwymi dla tych

³ P. Tereszkiwicz, *Postępowanie upadłościowe i oddłużeniowe dla konsumentów w Stanach Zjednoczonych i w niektórych krajach europejskich (część 2)*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2000, nr 3.

postępowania są sądy pierwszej instancji, ale podobnie jak w Austrii większość czynności w tym postępowaniu wykonują referendarze sądowi.

Z wnioskiem o wszczęcie postępowania upadłościowego może wystąpić zarówno dłużnik, jak i wierzyciele. Wniosek wierzycieli skutkuje uproszczonym postępowaniem upadłościowym i nie jest wówczas wymagane postępowanie ugodowe. Jeśli o upadłość wnioskuje dłużnik, musi podjąć próbę ugody pozasądowej z wierzycielami, i tylko wtedy, kiedy nie dojdzie ona do skutku, może wnioskować o wszczęcie postępowania. Kolejną możliwość porozumienia z wierzycielami stwarza dłużnikowi sądowe postępowanie pojednawcze. W tym postępowaniu dla osiągnięcia porozumienia i zaakceptowania propozycji spłaty długów nie jest potrzebna zgoda wszystkich wierzycieli (jak w przypadku ugody pozasądowej), ale ich większość.

Niepowodzenie postępowań ugodowych powoduje podjęcie postępowania upadłościowego z urzędu. Warunkiem jest stwierdzenie niewypłacalności dłużnika i ustalenie, czy jego majątek (masa upadłościowa) wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania. W momencie wszczęcia postępowania dłużnik traci prawo zarządzania swoim majątkiem i przejmuje je powiernik, a w dalszej części procedury następuje likwidacja majątku dłużnika w celu zaspokojenia roszczeń wszystkich wierzycieli. Dłużnik w momencie składania wniosku zwraca się również o zwolnienie z reszty długów, które pozostaną niespłacone po zakończeniu postępowania upadłościowego. Jest to istotne dla sytuacji dłużnika, ponieważ po przeprowadzeniu postępowania upadłościowego wierzyciele zachowują prawo dochodzenia swoich wierzytelności, tak więc sądowe zwolnienie z długów staje się jednym z głównych celów postępowania i daje konsumentowi możliwość dalszej materialnej egzystencji. Postępowanie o zwolnienie z pozostałych długów może być prowadzone jedynie wobec osoby fizycznej i dotyczy tylko tych przypadków, gdy uprzednio wszczęta była procedura upadłościowa. Dodatkowym warunkiem zwolnienia z długów jest dokonanie przez dłużnika przelewu ulegającej zajęciu części jego poborów na ustanowionego sądownie powiernika przez okres 7 lat. W tym czasie możliwa jest odmowa zwolnienia z reszty długów, jeśli konsument celowo utrudniał zaspokojenie wierzycieli, został prawomocnie skazany w wyniku przestępstwa przeciw postępowaniu upadłościowemu, wynagrodzenie zaś powiernika, którego koszty ponosi dłużnik, nie jest zapewnione. Jeśli wszystkie powinności i warunki zostaną spełnione, postępowanie upadłościowe kończy się orzeczeniem sądu po upływie 7 lat.

Prawo upadłościowe w Polsce

W dniu 5 grudnia 2008 r. sejm uchwalił nowelizację ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. — Prawo upadłościowe i naprawcze⁴. Nowelizacja ta wprowadziła, do części trzeciej ustawy, tytuł V — „Postępowanie upadłościowe wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej”. Powszechnie określa się tę nowelizację jako wprowadzenie do polskiego systemu prawnego „upadłości konsumenckiej”. Pojęcie to jest pewnym skrótem myślowym określającym dobrze istotę zjawiska, choć nie jest to termin ustawowy występujący w omawianych przepisach i oznacza postępowanie upadłościowe wobec osoby, która nie prowadzi działalności gospodarczej. Ustawodawca nie wprowadził bowiem żadnego nowego rodzaju upadłości, który można nazwać upadłością konsumencką (w odróżnieniu od „ogólnej”), ale wprowadził tylko możliwość odrębnego postępowania prowadzonego wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej.

⁴ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 października 2009 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy — Prawo upadłościowe i naprawcze, DzU. Nr 175, poz. 1361 z późn. zm.

Uzasadnieniem dla dokonania nowelizacji było zapotrzebowanie społeczne na taką regulację, brak konstytucyjnej równości w dostępie do prawa, a także argumenty zawarte w uzasadnieniu do projektu ustawy, takie jak⁵:

- „instytucja upadłości konsumenckiej ma szerokie zastosowanie w krajach członkowskich UE, przewidziane w tych krajach rozwiązania obejmują zarówno postępowania zmierzające do zawarcia układu z wierzycielami, jak i polegające na likwidacji majątku dłużnika,
- prawo unijne nie reguluje krajowego prawa upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej i ze względu na brak harmonizacyjnych przepisów wspólnotowych trudno jest wskazać na wyraźne tendencje zmierzające do ukształtowania tej instytucji w jeden możliwy sposób”.

Zgodnie z przepisami polskiej regulacji prawnej **procedurę postępowania upadłościowego** rozpoczyna dłużnik, składając w sądzie wniosek o ogłoszenie upadłości. Wniosek powinien wskazywać niewypłacalność dłużnika, wskazać nieuregulowane zobowiązania, potwierdzać, że niewypłacalność powstała wskutek wyjątkowych, niezależnych i niezawinionych okoliczności oraz zawierać oświadczenie, czy w okresie 10 lat przed złożeniem wniosku w stosunku do dłużnika prowadzono postępowanie upadłościowe lub inne, w którym umorzono jego zobowiązania. Ponadto, do wniosku należy załączyć wykaz całego majątku z szacunkową wyceną jego składników, spis wierzycieli i dane na temat wysokości wierzytelności oraz terminów spłaty. Aby móc wnioskować o upadłość, dłużnik musi mieć więcej niż jednego wierzyciela. Jeśli nie zaistnieją przypadki wymienione w ustawie, z których najważniejszy dotyczy zawinienia niewypłacalności (wówczas postępowanie zostaje umorzone, a dłużnik podlega postępowaniu egzekucyjnemu), sąd wyznacza syndyka i nadzorującego sędziego komisarza. Syndyk obejmuje majątek upadłego (dłużnika), zabezpiecza go, inwentaryzuje, szacuje wartość i konstruuje plan postępowania. W planie tym określa się czas i sposób sprzedaży majątku oraz wstępny plan spłat zadłużenia. Syndyk zawiadamia też wierzycieli o potrzebie zgłaszania wierzytelności. Następuje likwidacja majątku upadłego i podział środków ze sprzedaży (z uwzględnieniem kosztów postępowania), zatwierdzony przez sędziego komisarza. W skład majątku wchodzi lokal mieszkalny lub dom jednorodzinny (jeśli jest on własnością upadłego dłużnika), w którym zamieszkuje upadły, i zostaje on sprzedany w pierwszej kolejności. Następnie, po opuszczeniu przez upadłego mieszkania lub domu, zostaje utworzony ostateczny plan spłat wierzycieli, który musi zostać zatwierdzony przez sąd. O ustaleniu planu spłaty wierzycieli upadłego sąd orzeka na wniosek upadłego po przeprowadzeniu rozprawy, o której zawiadamia wszystkich wierzycieli. Jeśli wierzyciele zażądamy inaczej, sąd może ustalić warunki spłaty bardziej dla nich korzystne. Sąd określa też czas spłat, nie dłuższy niż 5 lat, choć w niektórych uzasadnionych i niezawinionych przez upadłego przypadkach może przedłużyć ten okres o maksimum 2 lata. Po wykonaniu przez upadłego dłużnika obowiązków określonych w planie spłaty wierzycieli sąd na wniosek upadłego, po przeprowadzeniu rozprawy, umarza pozostałe niespłacone wierzytelności, zawiadamia wierzycieli i kończy postępowanie upadłościowe. W przypadku niezastosowania się upadłego do przepisów i zastrzeżeń ustawowych w czasie trwania postępowania i planu spłaty wierzycieli, sąd umarza postępowanie upadłościowe, a dłużnik zostaje poddany postępowaniu egzekucyjnemu.

Ustawodawca określił przypadki, które **wyłączają możliwość ogłoszenia upadłości konsumenckiej**. Po pierwsze, chodzi o sytuację, gdy dłużnik zaciągnął zobowiązanie, będąc już niewypłacalnym — taka okoliczność nakazuje powziąć wątpliwości co do rzetelności dłużnika. Po drugie, dotyczy to sytuacji, gdy do rozwiązania stosunku pracy i w rezultacie pozbawienia się dochodów (a nawet było to przyczyną niewypłacalności) doszło z przyczyn leżących po stronie pracownika lub za jego zgodą. Ten drugi przypadek spotyka się z krytyką analityków, ponieważ jest wiele sytuacji, w których przyczyny rozwiązania umowy o pracę nie są jasne — wina może

⁵ Uzasadnienie projektu ustawy.

leżeć po obu stronach (pracodawcy i pracownika), zatem sprawa ta podlega interpretacji, nie zawsze dając możliwość ostrego rozstrzygnięcia⁶.

Twórcom ustawy przyświecał **podstawowy cel**, jakim jest umożliwienie społecznej i ekonomicznej rehabilitacji dłużnika. Przede wszystkim chodzi o dłużnika niezawinionego, którego niemożliwe do spełnienia zobowiązania powstały z przyczyn od niego niezależnych. Pozostawanie w stanie zadłużenia i niewypłacalności ma wpływ na wszystkie sfery funkcjonowania człowieka: jego stan psychiczny, funkcjonowanie zawodowe, życie w rodzinie czy możliwości rozwoju i planowania przyszłości. Stan ten nie pozostaje też bez wpływu na gospodarkę, ponieważ ludzie pozostający niejako poza funkcjonowaniem w gospodarce nie generują rozwoju gospodarczego, nie płacą podatków i nie stanowią siły nabywczej na rynkach, a często — zostając zepchnięci na margines społeczny — stają się klientami pomocy społecznej lub charytatywnej. Zadaniem omawianej ustawy jest, przez stworzenie możliwości poddania się procedurze upadłościowej, otrzymanie po jej zakończeniu nowego startu nie obciążonego zobowiązaniami wieloletnich spłat i pozwalającego na zbudowanie sobie i swojej rodzinie dobrobytu materialnego. Warto się zastanowić, czy istotnie cel ten może być — w wyniku funkcjonowania tej ustawy — osiągnięty. Podstawową wątpliwość budzi zasada ujęta w art. 491⁶ oraz 491⁷ dotycząca obligatoryjnego sprzedania przez syndyka mieszkania lub domu będącego własnością upadłego i wydzielenia kwoty przeznaczonej na wynajem lokalu do mieszkania dla upadłego i członków jego gospodarstwa domowego na rok. Cały majątek został w trakcie postępowania zlikwidowany i przeznaczony na spłatę długów, plan spłaty zakłada spłacanie reszty zadłużenia z bieżących dochodów przez 5 lat. Zatem czy jest realne, aby upadły mógł z bieżących dochodów utrzymać siebie i rodzinę, spłacać określone w planie spłaty kwoty zadłużenia i płacić przez następne 4 lata za wynajem mieszkania, najczęściej na wolnym rynku? Należy wziąć też pod uwagę, że jego zarobki nie będą bardzo wysokie, ponieważ jeżeli miałby takie możliwości, to być może nie przystępowałby do procesu upadłościowego, tylko sam spłacałby swoje zobowiązania i nie znalazłby się na pozycji upadłego.

Kolejnym problemem, nieuregulowanym w ustawie, jest współwłasność małżeńska lokalu. Ustawa nie dopuszcza możliwości występowania o upadłość konsumentką przez małżeństwa. W sytuacji gdy jeden ze współmałżonków wnioskuje o upadłość, syndyk jako warunek konieczny do prowadzenia procedury upadłościowej sprzedaje lokal lub dom, drugi małżonek, pozostając współwłaścicielem lokalu, staje się automatycznie wierzycielem upadłego w przypadku połowy kwoty stanowiącej wartość sprzedanego mieszkania, powiększając w ten sposób zadłużenie współmałżonka. Nie wydaje się to ani praktyczne, ani sensowne. A jeśli współmałżonek nie zgadza się na sprzedaż mieszkania lub domu będącego ich wspólną własnością — czy wtedy postępowanie upadłościowe zostaje umorzone i przechodzi do postępowania egzekucyjnego? Kolejne pytanie powstaje w przypadku mieszkania nie własnego, ale spółdzielczego lokatorskiego (mimo czasowego obowiązywania ustawy pozwalającej przekształcać mieszkania we własnościowe prawo do lokalu jest jeszcze wiele mieszkań ze statusem lokatorskiego prawa spółdzielczego), czy wtedy do masy upadłościowej będzie zaliczany wkład mieszkaniowy, czy nie? Czy upadły będzie mógł w nim mieszkać, czy syndyk najpierw będzie kupował je od spółdzielni po takiej cenie, jakby kupował je mieszkający tam członek spółdzielni, a następnie sprzedawał na wolnym rynku? Kwestie związane z mieszkaniem są w przypadku omawianej ustawy bardzo ważne, ponieważ likwidacja majątku, w tym domu lub mieszkania dłużnika, rozpoczyna zgodnie z ustawą zatwierdzenie planu spłaty i jest warunkiem koniecznym kontynuowania i zakończenia procedury upadłościowej osoby fizycznej. Należałoby rozważyć, czy nie zostawić sprawy sprzedaży mieszkania (domu) sądowi, który może uznać, że jest możliwe zaspokojenie roszczeń wierzycieli z innej części majątku i w takiej sytuacji pozostawić upadłemu prawo do zachowania mieszkania. W obecnym kształcie ustawy takiej możliwości nie ma.

⁶ W. Głodowski, A. Hycaj, *Zakres podmiotowy i podstawy ogłoszenia „upadłości konsumentkiej”*, „Państwo i Prawo” 2010, nr 2.

Ustawa w swojej istocie nie przewiduje zastosowania samego planu spłaty, a to właśnie działałoby na rzecz rehabilitacji społecznej i ekonomicznej niektórych dłużników. Podstawą ustawy jest likwidacja majątku upadłego dłużnika, a plan spłaty jest jedynie elementem uzupełniającym likwidację. Biorąc pod uwagę dużą zapewne różnorodność poszczególnych sytuacji, w jakich znajdują się konsumenci wnoszący o upadłość, warto by przewidzieć i dopuścić możliwość, kiedy likwidacja majątku może, ale nie musi być warunkiem koniecznym postępowania upadłościowego.

Bezwzględne założenie konieczności likwidacji majątku, przy jednoczesnym 5-letnim realizowaniu planu spłaty, ma na celu doprowadzenie do spłaty zadłużenia w jak największym wymiarze. Rozważając jednak możliwość rehabilitacji społecznej i ekonomicznej dłużnika oraz zapewnienie mu szans na nowy, czysty start, należy się zastanowić, z czym, z jakimi podstawami materialnymi będzie on startował do nowego etapu życia już jako człowiek niezadłużony. Nie ma bowiem mieszkania, żadnego majątku i zazwyczaj oszczędności, ponieważ przez 5 lat spłacał raty zgodnie z wyznaczonym planem. Istnieje więc duże prawdopodobieństwo, że zacznie się znowu zadłużać, biorąc kredyty, dokonując zakupów na raty lub pożyczając od osób prywatnych. Ustawa przewiduje możliwość występowania o upadłość raz na 10 lat. Można więc łatwo wyobrazić sobie sytuację, że dążenie uprzednio upadłego do odbudowania swojej pozycji materialnej spowoduje wpadnięcie w nową pułapkę zadłużenia i wejście w kolejny proces upadłościowy. Możliwość powtarzania tej procedury nie wymusza na konsumentie ostrożności i brania pod uwagę rozmaitych zagrożeń prowadzących do kolejnej niewypłacalności. Poprzedni projekt ustawy o upadłości konsumenckiej dopuszczał przeprowadzanie tej procedury tylko raz w życiu, co miało być szansą po tym doświadczeniu na bardziej racjonalne i przemyślane podejście do gospodarowania i zarządzania własnym majątkiem. Stworzenie możliwości do powtarzania procedury upadłościowej nie prowadzi do zamknięcia drzwi za poprzednim etapem i do nowego startu, ale często może stawiać człowieka przed drzwiami obrotowymi. W rezultacie wydaje się, że ustawa nie w pełni realizuje cel, jakim miała być rehabilitacja społeczna i ekonomiczna dłużnika. Ze względu na te zastrzeżenia nowy start nie jest ani szybki (5 lat), ani łatwy, ponieważ upadły startuje bez żadnego majątku i najczęściej staje przed koniecznością zaciągania nowych długów. Badania amerykańskie wskazują, że wcześniejsi wnoskodawcy upadłości częściej popadają ponownie w nadmierne zadłużenie niż populacja jako całość.

Problemy z praktyką w stosowaniu przepisów ustawy przedstawia sędzia warszawskiego Sądu Rejonowego z wydziału dla spraw upadłościowych i naprawczych⁷. Zgodnie z ustawą sąd oddała wnioski o ogłoszenie upadłości, gdy dłużnik zaciągnął zobowiązanie, będąc niewypłacalnym. Czy będzie też musiał to zrobić, kiedy dłużnik, mając przeterminowane zobowiązanie wynikające z zadłużenia na karcie kredytowej, wysoko oprocentowane, zaciągnie nowe zobowiązanie nisko oprocentowane i w całości przeznaczy je na spłatę poprzedniego zobowiązania? Czy — mimo że działanie to było uzasadnione ekonomicznie — sąd musi oddalić wniosek o upadłość? Podobna wątpliwość powstaje także wówczas, gdy wysoko zadłużony (kilkaset tysięcy zł) konsument robi debet w banku na 500 zł i przeznacza tę sumę w całości na lekarstwa. Innym przypadkiem koniecznym do oddalenia sprawy przez sąd jest rozwiązanie umowy o pracę z winy i za zgodą dłużnika. Jeśli jednak rozwiązuje on sam umowę po to, aby podjąć nową, lepiej płatną pracę, czy to też dyskwalifikuje go w staraniach o upadłość i sąd musi oddalić sprawę? Kolejny problem powstaje, gdy dłużnik ma tylko jednego wierzyciela, np. bank. Zgodnie z ustawą jest on wówczas pozbawiony możliwości występowania o upadłość konsumencką.

Złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości, spełniającego wszystkie wymogi formalne, jest skomplikowane. Osoba fizyczna najczęściej nie wie, co to są tytuły wykonawcze, tytuły egzekucyjne, sporządzanie bilansu, zatem powinna zatrudnić fachowców, na których nie ma

⁷ C. Zalewski, *Nowelizacja prawa upadłościowego i naprawczego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 5, s. 4.

środków, ponieważ jest przecież niewypłacalna. Następnym problemem stanowi obowiązek ustanowienia tymczasowego nadzorca sądowego. Wymaga to opłacenia wynagrodzenia, co kłóci się z zasadą, że „postępowanie powinno być możliwie jak najtańsze”. Ustawa stanowi, że likwidację masy upadłościowej może prowadzić upadły za zezwoleniem sędziego komisarza, ale zasadą likwidacji majątku jest przetarg i jest to kolejny przepis generujący trudności z jego wykonaniem oraz tworzący dodatkowe koszty. Podobnie utrudnieniem jest niejasność co do określenia własności wszystkich składników masy upadłościowej.

Praktyka wskazuje, że jest jeszcze wiele innych (bardziej szczegółowych prawnie) niedociągnięć i wad ustawy. Podkreśla się też, że wprowadzenie upadłości konsumenckiej nie zostało dokładnie przygotowane. Brakuje sędziów w wydziałach upadłościowych, syndyków mających licencję jest obecnie kilku w całej Polsce, a znaczące ograniczenie ich zarobków nie rokuje szybkiego ich przybywania. Mimo tych wad, wnioski o upadłość wpływają do sądów.

Z danych statystycznych wynika, że osoby fizyczne z zasadzie nie potrafią korzystać z dobrodziejstwa omawianej ustawy. Liczba 335 przypadków oddalenia wniosków wskazuje, że ludzie nie rozumieją sytuacji, kiedy (z merytorycznego punktu widzenia) można się ubiegać o upadłość konsumencką (tablica). Innymi słowy, nie wiedzą, czy warunki, w których się znaleźli, uprawniają ich do skorzystania z przepisów ustawy. Największą część (422) stanowią przypadki zwrotu wniosków, co potwierdza opinię o tym, że napisanie wniosku o upadłość z uwzględnieniem wszystkich wymogów formalnych jest bardzo skomplikowane. Spraw zakończonych ogłoszeniem upadłości konsumenckiej jest niewiele.

Tablica. Ewidencja spraw o upadłości konsumenckiej w 2009 r. i I półroczu 2010 r. w sądach okręgowych

Wyszczególnienie	2009	I półrocze 2010
Wpłynęło wniosków	985	291
Załatwiono ogółem wniosków	831	351
w tym poprzez:		
ogłoszenie upadłości obejmującej likwidację	10	95
oddalenie wniosku	335	8
umorzenie postępowania	28	162
prawomocne przekazanie sprawy	10	5
prawomocny zwrot wniosku	422	1
Pozostało na okres następny wniosków	154	161

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych w sądach okręgowych.

Inną sytuację obserwujemy w pierwszym półroczu 2010 r. Analiza danych dotyczących ewidencji spraw o upadłości konsumenckiej w I półroczu 2010 r. według sądów okręgowych wskazuje, że prawdopodobnie osoby chcące przystąpić do upadłości korzystały z fachowej obsługi prawnej, ponieważ drastycznie spadła liczba oddaleń wniosków (w wyniku — zapewne — mniejszej liczby błędów merytorycznych w składanych wnioskach), jak też liczba prawomocnych zwrotów wniosków, co oznacza brak błędów formalnych. Liczba ogłoszonych upadłości — 95 w 2010 r. w stosunku do 10 w 2009 r. — pokazuje, że ustawa o upadłości konsumenckiej zaczęła działać.

Summary

In her article, the author touches a very important problem of consumer bankruptcy. She discusses the regulations in force in this respect in the USA, Austria and Germany as the most interesting, and, against this background, the regulation in force in Poland after the amendment of the Act on Bankruptcy and Reconstruction Law. She also presents doubts that may be aroused in practice by the use of the said act.

Резюме

В статье автор затрагивает весьма важную проблему потребительского банкротства. Она обсуждает урегулирования, действующие в этом отношении в США, Австрии и Германии, как наиболее интересные, и на этом фоне урегулирование, действующее в Польше после изменения Закона о несостоятельности (банкротстве) и реорганизации. Она указывает также на сомнения, какие на практике может вызвать применение упомянутого Закона.

MARCIN KOMOR

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Model międzykulturowy GLOBE

Model międzykulturowy GLOBE — ujęcie teoretyczne

Model GLOBE (*The Global Leadership and Organizational Behavior Effectiveness*) został stworzony w 1991 r. pod kierunkiem R.J. House'a, profesora Wharton University Pennsylvania (USA). Celem było zebranie danych empirycznych w 62 społeczeństwach świata z pięciu kontynentów na temat zależności występujących między kulturą społeczeństwa, kulturą przedsiębiorstw oraz stylami zarządzania⁸. W pierwszej fazie badań, w latach 1993–1994 (faza pilotażowa), zebrano informacje na temat społecznych i organizacyjnych wymiarów kultury oraz cech przywództwa. W fazie drugiej (lata 1994–1997) dokonano pomiarów wartości kulturowych społeczeństw i organizacji oraz ich wpływu na zmienne zależne, np. na wymiary przywództwa. W kolejnych fazach dokonano badania wpływu zróżnicowanych stylów kierowania kadry kierowniczej firm na zachowania i wyniki pracowników.

Model GLOBE w pewnym stopniu opiera się na wcześniejszych badaniach G. Hofstede oraz nawiązuje m.in. do teorii F.R. Kluckhohn i F. Stodtbecka, H.C. Triandisa, R.G. Lorda i K.J. Maher czy F. Trompenaarsa, jest jednak ich znacznym rozwinięciem oraz krytyczną weryfikacją. Koncepcja GLOBE jest kompleksowym projektem międzynarodowym, długookresowym, podzielonym na wiele faz, przeprowadzonym w wielu krajach i wielu

⁸ Koncepcja GLOBE została zaprezentowana m.in. w: M. Javidan, R.J. House, *Leadership and Cultures Around the World: Findings from GLOBE: An Introduction to the Special Issue*, „Journal of World Business” 2002, No 37, s. 1–2; R.J. House, M. Javidan, P.J. Hanges, P. Dorfman, *Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories Across the Globe: An Introduction to Project GLOBE*, „Journal of World Business” 2002, No 37, s. 3–10; *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*, eds R.J. House, P.J. Hanges, M. Javidan, P. Dorfman, V. Gupta, Sage, Thousand Oaks, Ca 2004; *Culture and Leadership Across the World: The GLOBE Book of in-Depth Studies of 25 Societies*, eds F.C. Brodbeck, J.S. Chhokar, R.J. House, Lawrence Erlbaum Associates, New York 2007.